

exemple: «Lo subjuntiu en [-os], [-o], [-on] l'usen la gent senzilla; els qui volen parlar fi se'n retreuen perquè els externs no se'n riguen» (p. 81, a propòsit de l'ús d'aquestes formes a la Granadella) o bé «Els qui surten de Cocentaina dissimulen llur pronúncia peculiar per no cridar tant l'atenció» (p. 64).

Com es pot veure, *Complements a "La flexió verbal en els dialectes catalans"* és un pou inesgotable de dades, encara avui vigents, que han de permetre als investigadors cercar-hi informació de tot tipus per elaborar treballs sincrònics i diacrònics diversos. Ens cal agrair novament la tasca feta per M. Pilar Perea de manera rigorosa

i amb una gran dosi de paciència per donar a conèixer tot aquest material, per classificar-lo, ordenar-lo i comentar-lo, ja que altrament hauria estat difícil de consultar o, fins i tot, hauria pogut resultar una obra eixuta, farcida de dades repetitives, per a lectors no introduïts o poc interessats per la dialectologia o la sociolingüística. Per totes aquestes raons, podem afirmar que *Complements a "La flexió verbal en els dialectes catalans"* és una magnífica aportació al coneixement de l'obra alcoveriana, un treball que contribueix també a divulgar-la i a dignificar-la.

Montserrat ALEGRE I URGELL

Joan PETIT I AGUILAR, *Gramàtica catalana*. Edició i estudi a cura de Jordi Ginebra, Premi Nicolau d'Olwer 1992. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1998 («Biblioteca Filològica», XXXV). 749 ps.

Hi ha una qüestió subjectiva que una breu recensió com aquesta no pot, tanmateix, esquivar: per molt que l'atenuïn les clàrcies aportades per l'excel·lent estudi introductor de Ginebra, l'efecte que la *Gramàtica catalana* de Petit produeix en un lector contemporani, indefectiblement imbuït d'idees rebudes de la Renaixença, no deixa de ser una considerabilíssima sorpresa. Sorpresa per l'objectiva consistència de l'obra, per l'evidència que responia a una situació —la del món escolar català del XVIII, Ginebra *dixit*— impen-sablement estable, consolidada, tan estable i consolidada que l'autor es podia permetre la facilitat d'inscriure's en una tradició ben fressada i alhora de presentar-se com un innovador relatiu, com un moderat «modern», en la mesura que aquesta mateixa tradició, pel que es veu no gens anquilosada, li ho permetia. Sorpresa, doncs, per la inquietant (per a nosaltres) «normalitat» de l'obra i de l'home, per la manca absoluta

de cap indicatiu del trencament teòric i pràctic que semblaria que hauria de caracteritzar un treball suposadament peoner, i de cap senyal de la crisi de consciència, mala o bona, que d'alguna manera esperaríem del seu autor. Sorpresa, en definitiva, perquè, per bé que Ginebra expliqui com era possible aquella normalitat, la imaginació no ens respon i resten obertes força preguntes. Com, per exemple, la següent: té sentit de continuar creient que el llibre de Petit és, de veritat, la «segona», o la «tercera», o la «quarta» (segons com es convingui de fixar-ne la cronologia respecte de les de Febrer i Cardona i de Ballot) de les gramàtiques catalanes que mai hagin existit? O bé el que cal és postular que de manuscrits gramaticals afins o comparables al del metge de Sant Feliu de Codines n'hi devia haver hagut en una quantitat respectable i que només la fatalitat, o l'escàs treball dels historiadors, ens ha impedit de tenir-ne notícia? Aneu a saber si una

resposta correcta fóra la consistent a donar per bona la primera part de la hipòtesi i a admetre que només raons molt específiques explicarien que textos com el de Petit (o com, altrament, el d'Ullastre) se'ns hagin conservat: la normalitat que dèiem —d'una diglòssia estacionària— comportaria que, en general, els dits manuscrits, per principi considerats de curta volada, haurien estat un material eminentment fungible, mentre que l'excepció d'un cas com el de Petit caldria atribuir-se, en essència, a la particular desmesura que suposen les seves set-centes trenta-set pàgines, resultat d'un procés de redacció que es devia estendre al llarg d'una trentena d'anys més que suficients perquè l'autor hagués transformat un modest —i «normal»— projecte pedagògic familiar en l'ambició d'una obra important, si més no potencialment assumible per l'autoritat (que un home de la seva corda no podia sinó reconèixer, per problemàtica i esvaïda que fos) de la Reial Acadèmia de Bones Lletres.

Pel que acabem de dir, la gramàtica de Petit tant és capaç de sorprendre per la normalitat que testimonia com per l'excepcionalitat que encarna. Dos aspectes bàsics que es tradueixen, ben a primera vista, en la magna contradicció formal que fa que el llibre resulti ser, literalment, un maó impossible: impertorbablement redactat a mode d'un catecisme, amb totes les obvietats i les reiteracions que demana el pesant sistema de preguntes i respostes, el text se'ns ofereix com una lluita constant, no sempre exitosa, contra l'absurd dels seus arbitraris límits. El bo de Petit es va entestar, no sabem si per incompetència obsessiva o per dèria genialoide, a fer veure que el que en el fons és un tractat gramatical d'una gran exigència estava a l'abast d'uns estereotipats minyons. (Aquí, per cert, no podem deixar d'imaginar-nos de quina manera es devien haver hagut d'empassar l'immens pinyol els seus destinataris oficialment immediats, els sortosos fills de l'autor.) I consti que en parlar d'exigència

gran volem dir, seriosament, que no tan sols per l'extensió sinó sobretot per la densitat d'uns continguts que la piconadora expositiva no aconseguia d'aplanar del tot, el text desbordava amb escreix, fos en contra o a favor de la voluntat conscient de l'autor, el caràcter propedèutic que ostentava el seu títol: de *Predispositiva Pera la mès fàcil Inteligència de la Española y Llatina* la gramàtica de Petit no ho era en cap sentit concret, operatiu, d'instrument liminar, sinó a tot estirar en l'òbvia mesura genèrica segons la qual haver adquirit coneixements gramaticals d'una llengua no és inútil a l'hora d'adquirir-ne d'altres llengües, sobretot si es tracta de llengües emparentades. Sigui com sigui, l'obra responia —objectivament, volem dir— a un projecte de gramaticalització que no dubtem a qualificar de molt seriós, en el qual la decisió de codificar una llengua apta per a usos formals diferents dels de l'alta literatura atenen a un criteri de modernitat ponderada s'enllaçava amb l'esforç que el model proposat no s'allunyés d'una descripció de la llengua «conforme vuy se parla» (vegeu les admirables ps. 74-79 que l'editor dedica a aquesta complexa qüestió). Un projecte que tant en el vessant codificador com en el descriptiu era portat sense reserva al límit d'una exhaustivitat que, d'acord amb una assenyada remarca de Ginebra (cf. ps. 48-49), difícilment admet comparació amb l'aconseguida per qualsevol altra gramàtica catalana anterior al segle XX, si és que l'admet, com no tan assenyadament tendiríem a suggerir nosaltres, ara només referint-nos, és clar, al component descriptiu, amb la que es pugui trobar en qualsevol altre espècimen del gènere *tout court*.

Una de les manifestacions més curioses de l'exhaustivitat de Petit la constitueix l'exposició del *Silabari Català Escrit; Antig y Modern*, que s'estén al llarg de quarantatres inqualificables pàgines de l'edició de Ginebra (cf. ps. 128-171), en el marc d'una *Part d'Ortografia* (cf. ps. 125-252) que

explicablement, però no amb perfecta justícia, no va ser gaire apreciada per Segarra (1985: 94), que la trobava «excessivament llarga [...] i enrevessada», tot afegint que «l'apartat sobre la síl·laba i aquell que tracta de l'accentuació resulten pràcticament inintel·ligibles». Per dir-hi la nostra, «inintel·ligible» no és exactament l'adjectiu, si més no pel que fa al referit síl·labari: el substituiríem, si de cas, per «inaprehensible», en atenció al fet que aquest «només» consisteix, ben diàfanament, en un recompte de, en principi, totes les síl·labes gràfiques (no fonètiques) possibles (no necessàriament realitzades en mots existents) de la llengua, incloses les variants merament ortogràfiques («antigues» vs. «modernes»), que es disposa en vint-i-nou varietats, de tal manera que, si per a vint-i-tres d'aquestes els ítems van presentats en taules, un per un, per a les sis restants resulten restituïbles sense problema gràcies a una regla de formació directament relacionada amb l'explícit corpus de la varietat anterior. Perquè el lector es faci càrrec de les dimensions de la cosa, només direm que el nombre de síl·labes censades, si no anem errats (que no hi devem anar gaire), ve a ser de 12.949, amb el benentès que per obtenir aquest resultat precís hem prescindit de les duplicacions (i triplicacions) merament ortogràfiques considerades per l'autor. Ens preguntem si cap lingüista contemporani, fent ús d'un mètode estructuralment fonamentat i no d'un compte de la vella anàleg al de Petit, ha estat o està en condicions d'arribar a un resultat comparable.

Un altre punt fort, aquest realment interessant, de l'exhaustivisme de l'autor és l'estudi del que anomenava *Conjugacions Dels Verbs Encliticats, ó Pronominats* (cf. ps. 536-583), és a dir, en concret, del que per a ell devien ser tots els usos possibles dels pronoms clítics, individuals (*Digciòns Enclítics Simples*) i en combinacions de dos, tres, quatre, cinc i sis ítems (*Digciòns Enclítics Compostas*), degudament exem-

plicats en paradigmes verbals —i no en exemples isolats— més que suficientment explícits. Havent remarcat Ginebra (cf. ps. 88-89) tant el mèrit que per a l'època suposava l'exacte concepte que dels pronoms febles s'havia fet Petit com l'originalitat d'una recerca que l'havia conduït a explorar els límits de la combinatòria pronominal en actitud que prefigurava, val a dir que desbordant-la, la de Solà (1973: 56) —notem, de passada, que si aquest donava *se te me li n'hi* com a únic exemple de combinació màxima de sis ítems, el nostre autor s'havia decantat uns cent vuitanta anys enrere, amb idèntica intenció, per *se te me III[+acus, +det] n'hi*—, aquí ens limitarem a afegir unes poques observacions de collita pròpia per veure si hom s'anima a aprofundir la qüestió. a) Quant a combinacions de dos clítics, Petit en descrivia correctament seixanta de les actualment vigents en el català central «normatiu» i només deixava de prendre en consideració tretze altres combinacions, més o menys marginals, d'aquest sistema, concretament les corresponents als esquemes ES/II/I+ELS[+datiu], III[+acus,+det]+EN, ELS[+datiu]+EN/HI, LI+HO/HI. Altrament acceptava, ben segur prescindint de l'estricta observació per endinsar-se en el terreny d'una codificació especulativa, vuit combinacions més, corresponents als esquemes I+II, I+I i II+II, alhora que gràficament distingia, no sense interès, entre III[+acus,+det]+i (amb i considerat afèresi de *li*) i III[+acus,+det]+hi. b) Pel que fa a les combinacions de tres —i ja no anirem més lluny—, en descrivia cent quaranta-sis de les vigents en el referit sistema del català central, cosa que comporta, si no ens equivoquem, que «se'n deixava» quaranta-sis, a la vegada que n'introduïa trenta-quatre d'altres coherentment resultants de la seva particular —i divertida, si se'ns permet d'opinar— no acceptació dels filtres *I+II, *I+I i *II+II.

A la gramàtica de Petit poden llegir-s'hi, com a mínim, dos desenvolupaments llargs

més que encara conserven un interès no merament històric o arqueològic. El primer és una exposició de la *Conjugació Dels Verbs Catalans Agtius, y Passius* (cf. ps. 424-536), que, a més d'estructurar en funció de criteris morfològics clars i operatius una tipologia minuciosa dels paradigmes verbals, la configuració interna dels quals no es deixa enfosquir per la persistència de certs tòpics llatinitzants (ens referim al manteniment del mode optatiu, i particularment al fet que se subsumeixin sota l'etiqueta duplicada de *Presènt de Obtatiu* i de *Pretèrit Imperfèt de Subjungtiu* les formes morfològicament i sintàcticament diferenciables del que ara en diríem imperfèt de subjuntiu i condicional), proporciona uns repertoris completíssims dels verbs de la 2a conjugació —cent vuitanta-vuit ítems, entre primitius i derivats, dels quals tan sols uns pocs dels acabats en *xer* (com ara *caréxer, estremexer-se, prevaléxer*, etc.) resultants d'interferència— i dels no incoatius de la 3a —setanta-sis ítems, igualment entre primitius i derivats, amb cinc d'actualment passats a la conjugació incoativa i un sol de (*sacudir*) castellanisme clar. Segurament no fóra sobrer que algú es decidís a comparar a fons aquest treball fonamental de Petit amb el que prop d'un segle després va realitzar Fabra, de característiques homologables però posant a l'obra, en el seu cas, la metodologia dels neogramàtics, al cap. III de la *Contribució a la gramática de la llengua catalana* de 1898: la dada que Fabra va prendre en consideració cinquanta verbs primitius de la 2a conjugació junt amb vint-i-tres verbs primitius no incoatius de la 3a ens fa sospitar que la figura del gramàtic antic no en sortiria pas desprestigiada.

L'altre desenvolupament que, a parer nostre, manté un valor gramatical estricte, és la Part de *Sintaxse* (cf. ps. 650-742). A part d'estar coherentment organitzada segons una triple partició en concordança, règim i construcció que, com assenyala Ginebra, es podia deure a influència de la

Gramática de la lengua castellana (1781) de la Real Academia Española (3a ed.), i de ser molt més completa, com també indica Ginebra (cf. p. 92), que la de qualsevol altre gramàtic català del XVIII o del XIX, la sintaxi de Petit té la virtut d'il·lustrar fefaentment, sobretot pel que fa als apartats dedicats a la recció, un fet mereixedor de molta consideració: que en tal matèria la dependència metòdica de categories pròpies de la sintaxi llatina, i particularment de la de cas, característica de les gramàtiques tradicionals, era capaç de vehicular i ordenar, quan aquestes estaven ben fetes, una gran quantitat d'informació sobre estructures de base que en general a les gramàtiques modernes, no llatinitzants, els ha resultat força difícil de recuperar. Volem dir, en altres paraules, que una part significativa del que explica Petit, per exemple sobre el *Rejimen* de les preposicions (cf. ps. 662-677) o sobre el *Rejimen y Construgció* dels verbs (cf. ps. 701-715), si volem després d'haver passat pel sedàs d'una adaptació a la sensibilitat actual, no és només que es mantingui vigent, sinó que ens podria arribar a semblar nou.

Per tancar la ressenya voldríem advertir que no és sense premeditació que hem deixat de banda un vessant de l'obra que altrament pot suscitar l'atenció del lector contemporani: al·ludim a la nul·la preocupació —atribuïble a desconeixença?— que Petit palesava sentir pels efectes de la interferència de l'espanyol en la llengua que es proposava de codificar i descriure. Senzillament, ens ha semblat que identificar-nos amb el punt de vista que, no cal dir que per sort, es troba a la base de la gramaticalització actual del català, a part de fer-nos empantanegar en una denúncia farisaica dels pesadíssims *añadir, apoyar, averiguar* i *lograr* (o dels molt feixucs *antes, luego, cerca, demasiado* i *de repente*, per no dir res dels *cuydados, palacios, puestos* i *sonidos*) que pul·lulen en el text, o d'obligar-nos a confegir una trista llista de les

nombroses regles gramaticals que Petit formulava en antítesi perfecta de la norma fabriana (com ara la de l'ús de la preposició *a* en complements directes o la de les seqüències d'adverbis en *ment*, posem per cas), hauria estat un inútil pecat de lesa cronologia. El que sí que convé és considerar la gramàtica de Petit, en aquest

aspecte, com un qualificat document de primera fila de cara a estudiar sense prejudicis i des de perspectives noves, com apunta Ginebra (cf. p. 71), quines han estat les idees dels catalans en matèria de correcció lingüística.

SEBASTIÀ BONET

BREU BIBLIOGRAFIA DE SUPORT:

- Pompeu FABRA, *Ensayo de gramática de catalán moderno + Contribució a la gramàtica de la llengua catalana*, edició a cura de Sebastià BONET, «Documents de Filologia Catalana», 8 (Barcelona, Alta Fulla, 1993).
- Jordi GINEBRA, *Notes sobre el gramàtic Joan Petit i Aguilar*, dins *La llengua catalana al segle XVIII*, edició a cura de Pep BALSALOBRE i Joan GRATACÒS (Barcelona, Quaderns Crema, 1995), ps. 97-118.
- Mila SEGARRA, *Història de l'ortografia catalana*, «Les Naus d'Empúries», Timó, 1 (Barcelona, Empúries, 1985).
- Joan SOLÀ, *Reflexions sobre els pronoms febles*, dins *Estudis de sintaxi catalana* 2, «Llibres a l'Abast», 105 (Barcelona, Edicions 62, 1973).

FORO BABEL. *El nacionalismo y las lenguas de Cataluña*. Barcelona, Ediciones Álera, 1999, 308 ps.

Ediciones Álera («*altera*» en relació amb quin *nos?*) han tingut l'encert de publicar, amb un «*Estudio preliminar*» (segons consta a la portada; a la p. 9 és una «*Introducción*») d'Antonio Santamaría, «*una apretada selección*» (p. 109) de textos de diversos autors integrants o simpatitzants de l'autodenominat Foro Babel, així com els dos «*manifestos*» que aquest ha donat a conèixer fins ara, amb la relació nominal dels qui els han subscrit. Un dels avantatges d'aquesta iniciativa és d'aplegar en volum una part significativa d'un material en principi dispers, amb el subsegüent estalvi de temps per a tothom qui, com a simple lector o com a professional de la recerca, estigui interessat en l'estudi d'una determinada vessant del conflicte lingüístic en què es debat l'actual societat

catalana. Altrament, gràcies a aquesta publicació, serà més injustificable al·legar ignorància sobre què pot produir-se en l'esdevenidor si mai els responsables del Foro accedeixen a un poder que els permeti passar de les paraules dels seus articles als actes que indefectiblement es derivarien d'aquestes. No és aquest, doncs, el mateix gran mèrit del *Mein Kampf*? Al capdavant, res del que es va esdevenir després no hi havia estat omès, tot hi era apuntat d'una manera o altra...

En síntesi, les grans idees vertebradores del Foro Babel, amb algunes de les possibles objeccions corresponents, són les que segueixen:

a) Catalunya és una societat històricament bilingüe, on el castellà hi ha estat i hi és, de